

Filosofian komeus ja kurjuus

Juhani Sarsila, dosentti, Tampereen yliopisto

Länsimainen eli ”faustinen” ihminen ei rakasta antiikin kuvapatsasta vaan antiikin torsoa. Oswald Spengler sanoo, että torsolla on ollut kohtaloa. Ja torso, kuten patinakin, symboloi ajan suuntaa; se viittaa kaiken katoavaisuuteen; ja sitä ympäröi ikään kuin surun vaippa tai aura. Mutta silmä hakeutuu luonnostaan puuttuvien jäsenten tyhjään tilaan ja tekee optisen tai optimaalisen täydennyksen. Näkymättömien viivojen tahti ja rytmi täyttävät esim. Samothraken Nike-patsaan tyhjän tilan.

Teen rinnastuksen: samasta syystä monia meistä vetävät puoleensa graafisten symbolien ajat sitten pahoin katkenneet sarjat: kirjoitetut, jossakin määrin säilyneet, osin tai kokonaan kontekstinsa menettäneet tekstit. Spengler haki Efeson Herakleitosta käsittelevää väitöskirjaansa varten totaalista maailmanselitystä itsensä Herakleitoksen teoksesta, nimeltään *Luonnosta*, vaikka siitä on tallella vain katkelmia Niistä yhdessä lukee: ”Tätä maailmaa, joka on kaikille sama, ei ole luonut kukaan jumalista eikä kukaan ihmisistä. Se on aina ollut, on nyt ja aina tulee olemaan ikuisesti elävä tuli, joka mittansa mukaan syttyy ja mittansa mukaan sammuu.” Kohtaloa ei tältä fragmentilta ole antiikissa eikä länsimailla puuttunut. Vladimir Lenin luki sen aforismiksi pitäen sitä dialektisen materialismin oivallisena ilmauksena. Useat Herakleitoksen katkelmat havaitaan lähiluvussa keskenään enemmän kuin ”dialektisesti” ristiriitaisiksi. Hän näyttää toisaalla raivokkaasti vihanneen tavallisia ihmisiä ja toisia filosofejä ja inhonneen näiden tietämättömyyttä, toisaalla vakaasti uskoneen kaikkien lajitovereiden yhteisiin ja erinomaisiin kognitiivisiin kykyihin. Syytä moiseen heiluntaan ei ole koskaan voitu tyhjentävästi selvittää. Ehkä Herakleitokselta jäi työ kesken jonkin sairauden, kuten melankolian vuoksi tai vain kuoleman tullen; ehkä hän kirjoitti tahallaan ristiriitaista ja arvoituksellista tekstiä; ehkä hän ei itse sanonut kaikkea, mitä (virtuaalisesti aina

epäluotettava) kopiointitraditio esitti hänen sanomakseen. Jo antiikki antoi Herakleitokselle lisänimen ’Hämärä’. Hänen tekstinsä analyysi osoittaa kuitenkin mitä selvimmin, että hän henkilökohtaisesti kärsi kurjuutta Efesoksen kaupungissa. Sen ja sosiaalisen standardin mukaisen ihmisyyden / ihmisen (”Das Man”) yläpuolelle Herakleitos ei onnistunut nousemaan. Ollakseen kunnan filosofi Herakleitos valitti aivan liikaa. Jossakin vaiheessa hän oli silti julistautunut maailman ainoaksi todenpuhujaksi eli tietäjäksi.

Näin tämä Efeson mies osoitti hybristä, mikä taisi kostautua hänelle itselleen hänen elämänsä lopulla. Varmasti hybris johti Nemesikseen eli koston viimeistään sitten, kun aika hänestä jätti. Silloin anekdootit alkoivat voimallisesti elää ja asettua leikilliseen suhteeseen Herakleitoksen lähtökohtaisesti oudon tai jo torsoksi muuttuneen tekstin kanssa.

Filosofiassa Herakleitos edusti materialismia. Niinpä eräs anekdootti uskottelee, että kun Herakleitos vihdoinkin kohtasi kuolemansa, kulkukoirat saivat syödäkseen hänen ruumiinsa.